

**การเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติและการสร้างตัวตนใหม่
กรณีศึกษาแรงงานชาติพันธุ์อาข่าในชุมชนอาข่า จังหวัดเชียงราย**

**The Mobility and the Transformation of Migrant Labor: A Case Study of Akha Migrant
workers from an Akha village, Chiang Rai Province**

จารุวรรณ หัตถพลสุ

Jaruwan Hatapasu

สำนักวิชานวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

School of Social Innovation, Mae Fah Luang University

Corresponding author, E-mail: jaruwan.hat@mfu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาชีวิตของแรงงานข้ามชาติชาติพันธุ์อาข่าและทำความเข้าใจทิศทางการเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติดังกล่าว 2) เพื่อศึกษากระบวนการกลายเป็นแรงงานข้ามชาติของชาติพันธุ์อาข่า และการสร้างตัวตนใหม่ข้ามพรมแดน และ 3) เพื่อศึกษาและอธิบายผลพวงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมจากการเคลื่อนย้ายของแรงงานชาติพันธุ์ดังกล่าวที่มีต่อประเทศไทย ชุมชนและครอบครัวโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา ผ่านการสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติชาวอาข่า จำนวน 25 คน, การสนทนากลุ่มกับชาวบ้านในชุมชนดังกล่าว จำนวน 15 คน, การสังเกตการณ์และการศึกษาข้อมูลเอกสาร ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา และอภิปรายผลร่วมกับแนวคิดเรื่อง คนชายขอบและกระบวนการกลายเป็นชายขอบ (Marginal People and Marginalization) และแนวคิดการเคลื่อนย้าย (Mobility Studies) ผลการศึกษาพบว่า 1) แรงงานข้ามชาติชาวอาข่าระหว่างปี 2563-2565 กระจายไปยัง 4 ประเทศหลักได้แก่ ออสเตรเลีย, เกาหลี, ญี่ปุ่น และไต้หวัน โดยการเลือกไปประเทศต่างๆ ขึ้นอยู่กับความต้องการของแรงงานและเครือข่ายที่มี ส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่นอายุ 20-35 ปี 2) การย้ายไปทำงานต่างประเทศขึ้นอยู่กับเครือข่ายไม่เป็นทางการ (เพื่อน, พี่น้อง) และเครือข่ายทางการ (บริษัทจัดหาแรงงาน, โรงเรียน) ซึ่งแต่ละจุดหมายปลายทางมีการ “สร้าง” และ “พัฒนา” เครือข่ายที่แตกต่างกัน ส่งผลให้เกิดการสร้างตัวตนใหม่ข้ามพรมแดนที่ซับซ้อน เลื่อนไหล และเปลี่ยนแปลงไปมา 3) การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติมีผลกระทบทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะในแง่ของการส่งเงินกลับบ้าน ซึ่งช่วยสนับสนุนครอบครัวและพัฒนาชุมชนในหลายมิติ อาทิ การปลดหนี้ การสร้างที่อยู่อาศัย การซื้อยานพาหนะ รวมถึงการลงทุนในธุรกิจภายในชุมชน ผลกระทบดังกล่าวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยบทบาทของแรงงานข้ามชาติไม่ได้เป็นเพียงการทำงานเพื่อรายได้เท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงค่านิยมและแนวทางการดำเนินชีวิตของคนรุ่นใหม่ในชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของโลกยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์อาข่า, แรงงานชาติพันธุ์อาข่า, การเคลื่อนย้าย, การสร้างตัวตนใหม่ข้ามพรมแดน

ABSTRACT

This study aims to (1) examine the lives of Akha ethnic migrant workers and understand the patterns of their migration; (2) analyze the process of becoming migrant workers and the construction of transnational identities among the Akha ethnic group; and (3) explore and explain the economic, social, and cultural impacts of this migration on Thailand, local communities, and families. The research employs an ethnographic methodology, incorporating in-depth interviews with 25 Akha migrant workers, focus group discussions with 15 community members, participant observations, and document analysis. Data were analyzed through content analysis and interpreted using the theoretical frameworks of marginal people and marginalization, as well as mobility studies. The findings indicate that (1) between 2020 and 2022, Akha migrant workers primarily migrated to four key destinations: Australia, South Korea, Japan, and Taiwan. The selection of a destination was influenced by individual preferences and existing social networks, with the majority of migrants being young adults aged 20-35. (2) The migration process was facilitated by both informal networks (friends and relatives) and formal networks (employment agencies and schools), each of which played a distinct role in structuring and expanding transnational connectivity. This resulted in complex, fluid, and dynamic identity transformations among the migrants. (3) The migration of Akha workers generated multifaceted economic, social, and cultural consequences. A significant economic impact was the remittance flow, which supported families and contributed to community development in various dimensions, including debt relief, housing construction, vehicle acquisition, and local business investments. These economic contributions subsequently led to broader social and cultural transformations. The roles of Akha migrant workers extended beyond mere income generation, reflecting evolving social values and the changing aspirations of younger generations within their communities in response to contemporary global contexts.

Keywords: Akha Ethnic Group, Akha Migrant Workers, Mobility, Transformation

บทนำ

การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติเป็นปรากฏการณ์ที่แพร่หลายทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ ซึ่งสะท้อนถึงการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองระหว่างรัฐชาติ ผลกระทบจากการเคลื่อนย้ายนี้มีทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับสากล โดยการเชื่อมโยงข้ามชาติที่เพิ่มขึ้นสามารถเห็นได้ว่าเป็นผลจากกระแสโลกาภิวัตน์ (World Economic Forum, 2017) ซึ่งแนวโน้มดังกล่าวจะยังคงมีบทบาทต่อไปในอนาคต และอาจจะทวีความซับซ้อนขึ้นในแง่ของความสัมพันธ์ทางสังคม ความเข้าใจในตัวตน และการรับรู้เกี่ยวกับพื้นที่ทางกายภาพของผู้คน

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่มีการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติอย่างมีนัยสำคัญ โดยมีการส่งออกแรงงานไปยังต่างประเทศตั้งแต่ปี 2516 และการเคลื่อนย้ายนี้ก่อให้เกิดรายได้จากการส่งเงินกลับบ้านหรือ "Remittance" ที่มีมูลค่ามากกว่า 1.4 แสนล้านบาทต่อปี (สำนักงานสถิติการและคุ้มครองแรงงานสมุทรปราการ, 2563) โดยในช่วงแรกนั้นแรงงานไทยส่วนใหญ่จะเดินทางไปยังประเทศในภูมิภาคตะวันออกกลาง และในภายหลังการเคลื่อนย้ายแรงงานได้หันไปสู่ตลาดแรงงานในประเทศเอเชียมากขึ้น (กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, 2544)

การเดินทางไปทำงานต่างประเทศได้กลายเป็นทางเลือกที่ได้รับความนิยมในกลุ่มแรงงานชาติพันธุ์ ทั้งในกรณีที่เดินทางไปอย่างถูกต้องตามกฎหมายและในกรณีที่เดินทางโดยลักลอบเข้าเมืองผิดกฎหมาย การขยายตัวของแรงงานข้ามชาติกลุ่มชาติพันธุ์สะท้อนถึงผลกระทบจากความเป็นชายขอบในประเทศต้นทางซึ่งทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต้องปรับตัวทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อความอยู่รอด โดยการย้ายถิ่นเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในประเทศต้นทางและเปิดโอกาสในการสร้างคุณค่าใหม่ในประเทศปลายทาง อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติยังคงเต็มไปด้วยปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ การถูกเลือกปฏิบัติในสถานที่ทำงานและอุปสรรคด้านการสื่อสาร ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายที่แรงงานข้ามชาติกลุ่มชาติพันธุ์ต้องเผชิญในสังคมใหม่ การขยายตัวของแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ จึงไม่ได้เป็นเพียงการเคลื่อนย้ายแรงงาน เพื่อทำงานเท่านั้น แต่ยังเป็นการ

ตอบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศต้นทาง (วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2553; เดโช แซ่หนำแก้ว และคณะ, 2562; ปิยะธิดา นาคะเกษียร และฤดี ปุงบางกะดี, 2556; กัญญารัตน์ ทูสาวรุ, 2562; ทศนีย์ จิตทองกุล และคณะ, 2555) ซึ่งทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านสภาพความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่ปลายทาง

จังหวัดเชียงใหม่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และมีแนวโน้มการเดินทางไปทำงานต่างประเทศในกลุ่มชาติพันธุ์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น ความยากจน และการขาดแคลนที่ทำกิน พบว่าในช่วงปี 2546 การเคลื่อนย้ายแรงงานของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สามารถสื่อสารภาษาจีนได้เริ่มมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน นอกจากนี้ กระแสความนิยมดังกล่าวยังได้แพร่ขยายไปยังกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น ชาติพันธุ์อาข่าซึ่งประสบปัญหาทางเศรษฐกิจและมองว่าการทำเกษตรกรรมไม่สามารถหารายได้ที่น่าพอใจเพียงพอในการเลี้ยงดูครอบครัวจึงเลือกที่จะออกจากพื้นที่สูงเพื่อไปทำงานในเมืองหรือต่างประเทศ โดยเฉพาะการเดินทางไปยังไต้หวัน (สุพจน์ ทาวงศ์, 2560) การเคลื่อนย้ายแรงงานจากชุมชนดังกล่าวจึงสะท้อนถึงการปรับตัวทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว งานวิจัยชิ้นนี้จึงให้ความสนใจกับประเด็นทิศทางการเคลื่อนย้ายของแรงงานทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมายของแรงงานชาติพันธุ์โดยเฉพาะแรงงานชาติพันธุ์อาข่า การเคลื่อนย้ายของแรงงานชาติพันธุ์สามารถเข้าใจได้ภายใต้แนวคิด "คนชายขอบ" ซึ่งสะท้อนถึงกระบวนการกลายเป็นชายขอบทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ โดยการผลักดันกลุ่มชาติพันธุ์ออกจากศูนย์กลางทำให้พวกเขาต้องข้ามแดนเพื่อหาความอยู่รอด งานศึกษาชิ้นนี้ใช้แนวคิดการเคลื่อนย้ายเป็นกรอบในการศึกษาและทำความเข้าใจปัจจัยที่ผลักดันการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติรวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น เช่น การสร้างตัวตนใหม่ของแรงงานและอธิบายผลพวงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมจากการเคลื่อนย้ายของแรงงานชาติพันธุ์ดังกล่าว ที่มีต่อประเทศไทย ชุมชนและครอบครัว

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกพื้นที่ศึกษาเพื่อใช้เป็นกรณีศึกษาสำหรับการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่

เกิดขึ้น โดยพื้นที่ศึกษาดังกล่าวเป็นชุมชนชาติพันธุ์อาข่าแห่งหนึ่งในเขตภาคเหนือของจังหวัดเชียงราย ทั้งนี้ เพื่อคำนึงถึงหลักจริยธรรมในการวิจัยและความปลอดภัยของผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยจึงใช้ชื่อสมมติในการอ้างอิงถึงชุมชนดังกล่าวว่า “ชุมชนอาโล๊ะ” โดยชุมชนนี้เป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีประมาณ 735 หลังคาเรือน โดยมีประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายออกไปขายแรงงานของคนในชุมชนนั้นย้อนไปถึง 40-50 ที่ผ่านมา โดยเริ่มแรกคนในชุมชนเคลื่อนย้ายในระดับภูมิภาค โดยชาวบ้านในชุมชนออกไปทำงานยังกรุงเทพฯ ภายหลังมีการเดินทางออกไปทำงานยังต่างประเทศ เช่น ประเทศเกาหลีและประเทศทางฝั่งตะวันออกกลางอยู่บ้างแต่ไม่ได้เป็นที่นิยม แต่ความสำเร็จของคนกลุ่มแรกๆ ดึงดูดใจให้คนในชุมชนหันมาสนใจการไปทำงานยังต่างประเทศในช่วง 15-20 ปี ให้หลัง โดยเริ่มเดินทางไปยังประเทศทางฝั่งอาเซียนมากขึ้น อาทิ เกาหลีใต้ ฮ่องกง ญี่ปุ่น ต่อมาได้มีการเดินทางไปเป็นแรงงานเพิ่มขึ้นในประเทศออสเตรเลีย

ผลการศึกษาในครั้งนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงทิศทางการเคลื่อนย้ายของแรงงานชาติพันธุ์เครือข่าย ชีวิตความเป็นอยู่ การปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของแรงงานชาติพันธุ์ข้ามพรมแดนชาวอาข่าในกระแสโลกาภิวัตน์ และผู้ย้ายถิ่นมุ่งมั่นที่จะบรรลุการยอมรับทางสังคมและความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจที่ใดและอย่างไร อีกทั้งแรงงานข้ามชาติมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการประเมิณสาเหตุและผลที่ตามมาของการย้ายถิ่น ข้อจำกัดทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองปิดกั้นความเป็นไปได้บางประการสำหรับการกระทำข้ามชาติและส่งเสริมผู้อื่นและชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงและปฏิสัมพันธ์ของผู้นข้ามพรมแดนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระหว่างประเทศ ซึ่งความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังกล่าวจะเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดการและส่งเสริมแรงงานข้ามชาติของรัฐบาลไทยได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาชีวิตของแรงงานข้ามชาติชาติพันธุ์อาข่าและทำความเข้าใจทิศทางการเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติดังกล่าว

2. เพื่อศึกษากระบวนการกลายเป็นแรงงานข้ามชาติของชาติพันธุ์อาข่า และการสร้างตัวตนใหม่ข้ามพรมแดน

3. เพื่อศึกษาและอธิบายผลพวงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมจากการเคลื่อนย้ายของแรงงานชาติพันธุ์ดังกล่าวที่มีต่อประเทศไทย ชุมชนและครอบครัว

กรอบคิดในการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยนำเอาแนวคิดคนชายขอบและกระบวนการกลายเป็นชายขอบ (Marginal People And Marginalization) และแนวคิดการเคลื่อนย้าย (Mobility Studies) เพื่อเป็นกรอบคิดในการทำความเข้าใจและวิเคราะห์เกี่ยวกับปรากฏการณ์แรงงานชาติพันธุ์อาข่าข้ามชาติจากข้อมูลภาคสนามในงานศึกษาแรงงานข้ามชาติและการเคลื่อนย้ายศึกษา (Mobility Studies) พบว่าการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์หรือตัวตนของผู้ย้ายถิ่นซึ่งได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงข้ามพรมแดนอย่างไร้ขีดจำกัด กระบวนการย้ายถิ่นนี้นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์หรือตัวตนใหม่ที่ไม่สามารถจำกัดอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง แต่เป็นการสร้างอัตลักษณ์ข้ามชาติที่ผสมผสานระหว่างหลายๆ พื้นที่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการปรับตัวในสังคมใหม่ของผู้อพยพ (ประเสริฐ แรงกล้า, 2561) ด้วยเหตุนี้ผู้อพยพมักจะมีการปรับตัวและสร้างความสัมพันธ์ใหม่ ๆ กับประเทศที่เป็นปลายทาง ขณะเดียวกันก็ไม่ทิ้งบรรทัดฐานทางสังคมและวัฒนธรรมจากสังคมเดิม

การเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างประเทศ ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการตั้งถิ่นฐาน หรือการทำงานในต่างประเทศ ได้ก่อให้เกิดกระบวนการ "การสร้างตัวตนข้ามพรมแดน" ซึ่งหมายถึง การพัฒนาอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างประเทศหลายประเทศ โดยผู้อพยพจะยังคงเชื่อมโยงกับสังคมเดิมและยังคงรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้ ขณะเดียวกันก็ต้องรับบรรทัดฐานใหม่จากสังคมปลายทาง ทำให้เกิดกระบวนการเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่นและระดับชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถสังเกตได้จากการสร้างเครือข่ายทางสังคมทั้งในประเทศต้นทางและประเทศปลายทาง (Vertovec, 2010)

การย้ายถิ่นข้ามชาติยังมีความสำคัญในด้านของการศึกษา ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในระหว่างการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่น โดยเฉพาะการย้ายถิ่นสามารถส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับสังคม การขยายขอบเขตของกลุ่มคนในสังคม และการสร้างความเชื่อมโยงในเครือข่ายข้ามชาติ ขณะเดียวกันก็อาจส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนฐานะทางสังคมของผู้ย้ายถิ่นได้ ไม่ว่าจะเป็นการเลื่อนชั้นสูงขึ้น (Upward Mobility) หรือนำไปสู่การเลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลง (Downward Mobility) หรือเปลี่ยนสลับไปมาได้ (สร้อยมาส รุ่งมณี, 2561) ตามสภาพแวดล้อมใหม่ที่พวกเขาต้องเผชิญ

ดังนั้นการเคลื่อนย้ายของแรงงาน จึงเป็น “การเปลี่ยนผ่าน” (Transformation) ที่มีนัยยะสำคัญต่อการเข้าใจในมิติของความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่แรงงานข้ามชาติต้องเผชิญ ในหลายรูปแบบ อาทิความขัดแย้ง การกีดกัน และความเสี่ยงรูปแบบต่าง ๆ แต่กระนั้นการเคลื่อนย้ายดังกล่าวยังเป็น “เครื่องมือ” ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้ผู้เคลื่อนย้ายบรรลุจุดประสงค์บางอย่าง (ประเสริฐ แรงกล้า, 2561) ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่องการเคลื่อนย้าย (Mobility Studies) มาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ เพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทของการเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนของแรงงานชาติพันธุ์ โดยมุ่งเน้นไปที่กระบวนการกลายเป็นแรงงานข้ามชาติของชาติพันธุ์อาข่า และการสร้างตัวตนใหม่ข้ามพรมแดน

งานศึกษาคนชายขอบหรือกลุ่มคนที่อยู่ห่างไกลจากสังคมหรือศูนย์กลางอำนาจ หากมองผ่านมิติทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา “คนชายขอบ” (Marginal People) คือตำแหน่งของผู้คนที่อยู่ชายขอบทางสังคม ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจและทางวัฒนธรรม ถูกปิดกั้นการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาส เสรีภาพในการเลือกที่จะพัฒนาความสามารถส่วนบุคคล (Von Braun, 2009) และความเป็นคนชายขอบคือคนที่ด้อยอำนาจ คนที่ตกเป็นเบี้ยล่าง (Subordinate Group) ของคนกลุ่มใหญ่ (Dominant Group) หมายรวมไปถึงผู้ที่ยากไร้ เพศสภาพที่ถูกเบียดขับ ไม่มีตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม หรือถูกเรียกว่า “คนอื่น” ทำให้คนเหล่านี้ถูกกีดกัน ข้ำแล้วข้ำเล่า มีโอกาสที่จะถูกเบียดขับออกจากสังคม ไม่ว่าจะเป็นในบริบท ทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง

และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ (สุริชัย หวันแก้ว, 2550) ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี ชี้ว่า กระบวนการกลายเป็น “ชายขอบ” ของชาติพันธุ์ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เป็นผลจากความสัมพันธ์อำนาจที่กลุ่มที่มีอำนาจเหนือกว่ากำหนดและตีความสิ่งที่แตกต่างออกไปว่าเป็น “ชายขอบ” หรือ “คนอื่น” โดยกระบวนการนี้เกิดขึ้นภายใต้การสร้างพรมแดนทางอัตลักษณ์ในสังคม ซึ่งมีการแบ่งแยกระหว่างชนกลุ่มใหญ่และกลุ่มน้อย ผลที่ตามมาคือการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่ยอมรับความแตกต่าง และพยายามปรับกลุ่มชายขอบให้เหมือนกับกลุ่มใหญ่ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546)

แนวคิดเรื่อง คนชายขอบและกระบวนการกลายเป็นชายขอบ (Marginalization Process) ถือเป็นกรอบการวิเคราะห์ที่สำคัญในการทำความเข้าใจเงื่อนไขทางสังคมที่ผลักดันให้แรงงานชาติพันธุ์ต้องออกจากประเทศไทย แรงงานชาติพันธุ์อาข่าถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่ถูกแบ่งแยกและถูกผลักดันให้อยู่ชายขอบของสังคมทั้งในมิติทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนหรือการอพยพแรงงานไปยังต่างประเทศ

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ประกอบด้วยแรงงานข้ามชาติชาวอาข่าในชุมชนอาโล๊ะ ซึ่งกระจายตัวอยู่ในต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี ออสเตรเลีย และไต้หวัน รวมถึงชาวบ้านในชุมชนอาโล๊ะด้วย พื้นที่ในการเก็บข้อมูลคือชุมชนอาข่าแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงราย ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งชื่อสมมุติว่า “ชุมชนอาโล๊ะ” รวมถึงแรงงานข้ามชาติจากชุมชนนี้ที่อาศัยอยู่ในต่างประเทศ ได้แก่ ออสเตรเลีย เกาหลี ญี่ปุ่น และไต้หวัน

การศึกษานี้เริ่มต้นตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2564 และดำเนินการไปจนถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2566 โดยการลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์ในภาคสนามเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2564 ซึ่งมีการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ระหว่างวันที่ 1 เมษายน 2565 ถึง 30 สิงหาคม 2565

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มเป้าหมายโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งแบ่งกลุ่มประชากรหรือผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ดังนี้:

1. กลุ่มแรงงานชาติพันธุ์อาข่าที่กำลังเตรียมตัวไปทำงานต่างประเทศ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความคาดหวัง มุมมอง และการเตรียมตัวทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยมีจำนวน 5 คน
2. กลุ่มแรงงานชาติพันธุ์อาข่าที่ทำงานในต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี ออสเตรเลีย และไต้หวัน เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องการปรับตัวและกระบวนการกลายเป็นแรงงานข้ามชาติ โดยแบ่งออกเป็นเช่น 1) ประเทศออสเตรเลีย จำนวน 5 คน 2) ประเทศญี่ปุ่น จำนวน 5 คน 3) ประเทศเกาหลี จำนวน 3 คน 4) ประเทศไต้หวัน จำนวน 2 คน
3. กลุ่มแรงงานชาติพันธุ์อาข่าที่กลับจากต่างประเทศแล้ว จำนวน 5 คน
4. กลุ่มชาวบ้านในชุมชน เพื่อศึกษาทัศนคติและความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งแรงงานข้ามชาติ ซึ่งจะสะท้อนถึงแรงกดดันและความเชื่อภายในสังคมที่เป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการกลายเป็นแรงงานข้ามชาติ โดยแบ่งกลุ่มเป็น 2 กลุ่ม 1) ครอบครัวที่มีลูกหลานไปทำงานต่างประเทศ และ 2) ครอบครัวที่ไม่มีลูกหลานไปทำงานต่างประเทศ โดยรวมทั้งหมด 15 คน ซึ่งแบ่งตามช่วงอายุ ดังนี้อายุ 18-30 ปี จำนวน 7 คน และอายุ 31-65 ปี จำนวน 8 คน

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ที่กำหนดเนื้อหาการสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย 4 ชุดคำถาม

ชุดที่ 1 สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับแรงงานข้ามชาติที่กำลังเตรียมตัวไปทำงานต่างประเทศ

ชุดที่ 2 สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับแรงงานข้ามชาติที่ทำงานอยู่ในต่างประเทศ

ชุดที่ 4 สำหรับการสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติที่กลับมาแล้ว

ชุดที่ 5 ใช้สำหรับการทำกิจกรรมสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับชาวบ้านในชุมชน

แบบสัมภาษณ์และการดำเนินการวิจัยทั้งหมดได้รับการพิจารณาและอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง รหัสโครงการวิจัย EC 22014-23

2. เครื่องบันทึกเสียง พร้อมอุปกรณ์ที่ใช้ในการบันทึกการสัมภาษณ์

3. เครื่องบันทึกภาพ เพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาชีวิตของแรงงานข้ามชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าใจมุมมองและวิถีชีวิตของผู้ให้ข้อมูล รวมถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่การศึกษา ผู้วิจัยจึงเลือกใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประเภทวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ซึ่งมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่ง ได้แก่

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์
2. การทำกิจกรรมสนทนากลุ่ม (Focus Group)
3. การสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) โดยการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในงานเลี้ยงของครอบครัว ซึ่งเชิญสมาชิกในชุมชนมาร่วมงาน อันเป็นการจัดขึ้นเพื่ออำลาแรงงานที่กำลังจะเดินทางไปทำงานในต่างประเทศ (Farewell Party) จำนวนสองงาน
4. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Document Analysis)

ระยะเวลาในการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลคือประมาณ 10 เดือน โดยการสังเกตการณ์ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ดำเนินการระหว่างเดือนเมษายนถึงสิงหาคม 2565 สำหรับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในต่างประเทศนั้นใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียเพื่อให้สะดวกในการติดต่อและเก็บข้อมูลทางไกล

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ข้อสมมุติสำหรับชุมชนและผู้ให้ข้อมูลเพื่อปกป้องตัวตนจริง โดยมีเหตุผลทางจริยธรรม เนื่องจากการ

สัมพันธเกี่ยวกับการกลายเป็นแรงงานข้ามชาติ ทั้งในกรณีที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความปลอดภัยของผู้ให้ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลจากมุมมองของคนในชุมชน เพื่อทำความเข้าใจและตีความข้อมูลอย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ ยังได้นำข้อมูลมาอภิปรายร่วมกับกรอบคิดเกี่ยวกับ การเป็นชายขอบ (Marginal People and Marginalization) รวมถึงแนวคิดเกี่ยวกับ การเคลื่อนย้าย (Mobility Studies) โดยการนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบการอธิบายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาผ่าน 3 ส่วนหลักตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ได้แก่ ส่วนแรกอธิบายทิศทางการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติชาวอาข่าในหมู่บ้านอาโล๊ะ ทั้งในรูปแบบถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย ส่วนที่สองจะศึกษาและอธิบายกระบวนการกลายเป็นแรงงานข้ามชาติชาวอาข่า และการ “สร้างตัวตนใหม่ข้ามพรมแดน” และในส่วนที่สามจะนำเสนอผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมจากการเคลื่อนย้ายแรงงานชาติพันธุ์ดังกล่าวที่มีต่อประเทศไทย ชุมชน และครอบครัว

1. ทิศทางการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติชาวอาข่าทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมายในชุมชนหมู่บ้านอาโล๊ะ

จากการสำรวจเบื้องต้นระหว่างปี 2563-2565 พบว่าในชุมชนอาข่ามีลูกหลานประมาณ 53 คน ที่ทำงานในต่างประเทศ และปัจจุบันมีแรงงานข้ามชาติจากชุมชนนี้กระจายอยู่ในต่างประเทศระหว่าง 100-250 คน โดยส่วนใหญ่มีสถานะโสด หรือบางคนมีแฟนและไปทำงานต่างประเทศเพื่อเก็บเงินสำหรับการแต่งงานในอนาคต อีกทั้งแรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือปีที่ 6 เท่านั้น โดยมีเพียงส่วนน้อยที่เลือก

ศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย และส่วนใหญ่จะผันตัวไปเป็นแรงงานข้ามชาติเมื่อจบการศึกษา เมื่อใกล้จะจบการศึกษา วัยรุ่นหนุ่มสาวในชุมชนจะเริ่มเตรียมตัวสำหรับการออกไปทำงานในต่างประเทศ โดยลักษณะงานที่พวกเขาทำจะแตกต่างกันไปตามประเทศที่ไปทำงาน

ตารางที่ 1 การเคลื่อนย้ายตัวของแรงงานข้ามชาติในชุมชนอาโล๊ะ ปี 2563-2565

ประเทศปลายทาง	อายุระหว่าง	เพศชาย	เพศหญิง
ออสเตรเลีย	19-35 ปี	15	16
เกาหลี ¹	25-30 ปี	5	3
ญี่ปุ่น	20-30 ปี	4	8
ไต้หวัน	25- 35 ปี	2	-

ผลการศึกษาพบว่าออสเตรเลียเป็นประเทศที่หนุ่มสาวในชุมชนอาข่ามักเดินทางไปทำงานมากที่สุด และยังเป็นประเทศที่แรงงานข้ามชาติจากชุมชนนี้มีอายุที่น้อยที่สุด โดยแรงงานทุกคนจะไปด้วยวีซ่านักเรียน ซึ่งหมายความว่าพวกเขาต้องลงเรียนหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อให้ได้วีซ่าดังกล่าว ผ่านทางบริษัทเอเจนซีที่ช่วยจัดการทั้งเรื่องเอกสารวีซ่าและการสมัครเรียน หลังจากเรียนเสร็จแล้ว จึงสามารถทำงานได้ งานส่วนใหญ่ที่พบคือการทำงานในร้านอาหาร เช่น ร้านอาหารไทย, ร้านอาหารจีน, ร้านกาแฟ หรือร้านนวด ซึ่งรายได้อยู่ที่ประมาณ 60,000-100,000 บาทต่อเดือน โดยการเข้าทำงานจะเกิดขึ้นผ่านเครือข่ายคนรู้จักในชุมชน เช่น รุ่นพี่ที่ทำงานอยู่ร้านนี้และเมื่อมีตำแหน่งว่างก็จะชักชวนกันมาทำงาน แต่ละคนมักทำงาน Part-Time อย่างน้อย 2-3 งาน และผู้ที่ไปออสเตรเลียมักอาศัยอยู่ที่นั่นประมาณ 3-10 ปี เพื่อให้ “ถอนทุนคืน” หรือได้เงินที่ลงทุนไปกลับคืนมา โดยการลงทุนในแต่ละครั้งจะอยู่ที่ประมาณ 150,000-200,000 บาท ขึ้นอยู่กับค่าใช้จ่ายในการแปลเอกสารและตัวเครื่องบิน หลายๆ ครอบครัวต้องหยิบยืมเงินจากญาติพี่น้อง หรือบางครั้งจากบ้านใกล้เคียง เช่นที่ อาเจอ ได้กล่าวว่า “การไปมาทำงานที่ออส (ออสเตรเลีย) จะมีอิสระกว่า

เพราะสามารถเลือกอยู่ห้องแบบไหนก็ได้ แต่จะเก็บเงินได้น้อยกว่า เพราะค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง และเราไม่มีงานรองรับมาแต่แรก เรามาตายเอาดาบหน้า เรามีคนรู้จักทำงานที่นี่ แต่พอมาถึงไม่รู้ว่าจะได้งานเลยไหม อาจจะใช้เวลาเป็นหลายสัปดาห์หรือเป็นเดือน แต่การได้มาก็เป็นอะไรที่ท้าทาย"

ประเทศเกาหลี ญี่ปุ่น และไต้หวัน เป็นประเทศที่ได้รับความนิยมรองลงมาจากออสเตรเลียสำหรับแรงงานหนุ่มสาวในชุมชนอาลี โดยลักษณะงานในประเทศเหล่านี้แตกต่างจากออสเตรเลีย แรงงานสามารถทำงานในภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม เช่น การทำงานในโรงงานเหล็ก โรงงานพลาสติก หรือในสวนสตรอเบอร์รี่ และสวนผักต่าง ๆ แรงงานที่ไปทำงานในประเทศเหล่านี้ยังถูกกฎหมายจะต้องผ่านกระบวนการหลายขั้นตอน โดยเริ่มต้นจากการสมัครกับกรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงานในประเทศไทย ซึ่งอาจใช้เวลาตั้งแต่ 8 เดือนถึง 1 ปี ขั้นแรกก็ต้องลงเรียนภาษาของประเทศที่ต้องการไป หลังจากนั้น เมื่อกรมการจัดหางานเปิดสอบ ผู้สมัครจะเลือกไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมหรือเกษตรกรรม และผลสอบจะเรียงลำดับตามคะแนน ซึ่งนายจ้างในประเทศปลายทางจะเป็นผู้ตัดสินใจเลือกผู้สมัคร โดยกระบวนการนี้มีค่าใช้จ่ายประมาณ 45,000 - 80,000 บาท

หนุ่มสาวในชุมชนเลือกไปทำงานในเกาหลีหรือญี่ปุ่นรองลงมาทั้งในภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม โดยในภาคอุตสาหกรรมจะมีรายได้สูงกว่าภาคเกษตรกรรม เนื่องจากสามารถทำงานล่วงเวลา (OT) ได้ ส่วนประเทศไต้หวันไม่เป็นที่นิยมมากนักเนื่องจากเป็นงานในอุตสาหกรรมหนัก และไม่มีเวลาพักที่แน่นอน อีกทั้งค่าตอบแทนที่ได้น้อยกว่าเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ โดยปกติแรงงานที่ไปจะทำงานตามสัญญา 3 ปี หากหมดสัญญาและได้รับความสนใจจากนายจ้าง ก็สามารถขยายสัญญาต่อได้

กระบวนการสมัครงานไปยังประเทศเหล่านี้ต้องใช้เวลาและหลายขั้นตอน หากตรวจสุขภาพไม่ผ่านก็ไม่สามารถไปทำงานได้ ทำให้บางคนเลือกเดินทางไปเป็นแรงงานผิดกฎหมายหรือ "ผีน้อย" ในเกาหลี โดยใช้การแนะนำจากคนรู้จักที่มีที่พักให้ในช่วงแรก หรือบางคนก็หมดสัญญาแล้วแต่ไม่กลับประเทศก็อาจเลือกทำงานต่อในฐานะแรงงานผิดกฎหมาย อาพิ (สัมภาษณ์ 10 เมษายน 2565) กล่าวว่า "ตนเลือกมาประเทศเกาหลีเนื่องจาก

ที่นี่มีรายได้แน่นอน และอยากทำงานในโรงงานเพราะจบปวส. ถึงแม้ชีวิตจะมีกฎเกณฑ์เรื่องเวลาการทำงานมากกว่าก็ตาม"

ดังนั้น แรงงานชาติพันธุ์ในชุมชนอาลีส่วนใหญ่จะเป็นวัยรุ่นหนุ่มสาวที่เพิ่งเรียนจบ และการเปลี่ยนแปลงขึ้นไปในชีวิตของพวกเขาคือการกลายเป็นแรงงานข้ามชาติ

2. การกลายเป็นแรงงานข้ามชาติและการ "สร้างตัวตนใหม่ข้ามพรมแดน" ของแรงงานข้ามชาติชาวอาลี

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การกลายเป็นแรงงานข้ามชาติเป็นผลมาจากค่านิยมในชุมชน และมีกระบวนการที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ โดยแรงงานหนุ่มสาวเลือกทำงานตามความต้องการส่วนบุคคลและเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนปรากฏการณ์นี้ นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกิดการสร้างตัวตนใหม่ข้ามแดนของแรงงานหนุ่มสาวชาวอาลี

2.1 ค่านิยมของคนในชุมชน

ในสังคมที่การศึกษาถูกมองว่าเป็นเส้นทางสู่ความสำเร็จ แต่สำหรับชุมชนอาลี การเลือกเรียนต่ออาจไม่ได้รับการสนับสนุนเสมอไป เนื่องจากค่านิยมและสภาพเศรษฐกิจที่ผลักดันให้คนส่วนใหญ่เลือกทำงานต่างประเทศเพื่อหารายได้มากกว่าการลงทุนด้านการศึกษา

"เรียนทำไม ทำอะไรไม่ไปทำงานต่างประเทศ จบมาทำงาน (ที่ไทย) ได้เงินเดือนหมื่นกว่าบาท"

คำพูดที่อาหย่อ (สัมภาษณ์ 18 เมษายน 2565) ได้รับจากคนในชุมชน เพราะเขาเลือกเรียนต่อมหาวิทยาลัย อาหย่อเป็นชายหนุ่มอายุ 26 ปี จบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย เกิดในครอบครัวที่แม่ไม่มีสถานะทางทะเบียนบ้านและถูกล้อเรื่องนามสกุลและสำเนียงไทยที่ไม่ชัดเจน เขาเลือกเรียนต่อมหาวิทยาลัยในขณะที่คนส่วนใหญ่เลือกไปทำงานต่างประเทศหลังจบมัธยม เพราะเห็นว่าคนที่กลับมาไม่มีอาชีพหรือวุฒิการศึกษา ต้องกลับไปทำงานต่างประเทศอีก อาหย่อตัดสินใจไปออสเตรเลียเพราะชอบและต้องการใช้ภาษาอังกฤษ เขามีพี่ชายทำงานที่นั่น ซึ่งสนับสนุนค่าใช้จ่ายและการเดินทาง การไปประเทศออสเตรเลียของเขา อาหย่อมองว่า

การมาอยู่ที่นี่เป็นการพิสูจน์ตัวเองทั้งการส่งเงินกลับบ้าน เก็บเงิน และการอดทนในดินแดนที่เราไม่คุ้นเคย และรุ่นแรก ๆ จากชุมชนที่ไปทำงานต่างประเทศจุดประสงค์หลักคือเงิน ต้องการจะหาเงินเพียงเท่านั้น แต่ด้วยรุ่นในรุ่นเขาและรุ่นหลังกลับมองว่า “เขาไปเราไป” ดังนั้นเงินก็ยังคงเป็นจุดประสงค์หลักแต่การไปเป็นแรงงานข้ามชาติกลายเป็นรูปแบบชีวิตและ “เทรน” (Trends) ที่ทำตาม ๆ กัน

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงทัศนคติของชาวบ้านอาฮาในหมู่บ้านอาโละต่อแรงงานข้ามชาติ โดยมองว่าการไปทำงานต่างประเทศเป็นความจำเป็นที่เกิดจากปัญหาทางการเงิน เช่น ปัญหาหนี้สินและเศรษฐกิจในประเทศที่ถดถอย คนในชุมชนเห็นว่าการไปทำงานต่างประเทศเป็นทางออกที่สามารถช่วยเลี้ยงดูครอบครัวและดูแลสุขภาพของพ่อแม่ได้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังเห็นการพัฒนาชีวิตของผู้ที่ไปทำงานต่างประเทศ เช่น การสร้างธุรกิจของตนเองและการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน

อย่างไรก็ตาม การไปทำงานต่างประเทศก็มีทั้งผลดีและผลเสีย บางคนประสบความสำเร็จและสามารถส่งเงินกลับมาให้ครอบครัว แต่บางคนต้องเผชิญกับปัญหาครอบครัวแตกแยกหรือปัญหาสุขภาพ และบางคนก็ไปผิดกฎหมายก็ต้องหลบซ่อนทำให้เกิดความไม่ปลอดภัย

จากมุมมองของคนในชุมชน การส่งเงินกลับบ้านถือเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของแรงงานข้ามชาติ โดยการที่คนๆ ไปทำงานต่างประเทศสามารถส่งเงินกลับบ้านช่วยครอบครัวให้พ้นจากปัญหาทางการเงินและสร้างชีวิตที่ดีขึ้นได้ ขณะที่คนที่ทำงานในประเทศไทยมักประสบปัญหาในการตั้งตัว

สรุปได้ว่าการทำงานต่างประเทศไม่เพียงแต่เป็นทางออกทางเศรษฐกิจ แต่ยังเป็นการสร้างความหวังและโอกาสใหม่ ๆ ให้กับครอบครัวและชุมชน โดยสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในสังคม และการสร้างโลกใหม่ให้กับแรงงานข้ามชาติในฐานะผู้ที่เสียสละเพื่ออนาคตของครอบครัว

2.2 การกลายเป็นแรงงานข้ามชาติของหนุ่มสาวชาวอาฮาในชุมชน

ประเทศออสเตรเลียเป็นประเทศปลายทางหลักของแรงงานหนุ่มสาวชาวอาฮา โดยส่วนใหญ่เลือกใช้บริการเอเจนซีที่นิยมในชุมชน 1-2 บริษัท ซึ่งจะเป็นการแนะนำจากรุ่นสู่รุ่น วัยรุ่น

ชาวอาฮาไปเรียนภาษาและทำงานไปด้วย เอเจนซีจะช่วยเลือกหลักสูตรที่เน้นการทำงาน ค่าเรียนประมาณ \$6,000 ต่อปี (เรียน 1-2 วัน/สัปดาห์) และดูแลทุกขั้นตอนตั้งแต่หาสถาบัน สมัครเรียน เตรียมวีซ่า และซื้อตั๋วเครื่องบิน จุดหมายหลักคือซิดนีย์

ประเทศเกาหลีใต้เป็นหนึ่งในประเทศปลายทางที่แรงงานข้ามชาติจากไทยเลือกไปทำงานในช่วงแรกๆ การเดินทางเหล่านี้มีทั้งในรูปแบบถูกกฎหมายผ่านระบบ EPS (Employment Permit System) ซึ่งดำเนินการโดยรัฐบาลของทั้งสองประเทศ และในรูปแบบผิดกฎหมายหรือ “ผีน้อย” ที่ส่วนใหญ่เริ่มต้นจากการเดินทางไปด้วยวีซ่าท่องเที่ยว ก่อนที่จะหาทางทำงานในเกาหลีใต้ตามที่อยากได้ โดยในชุมชนอาฮา การเดินทางไปทำงานต่างประเทศมักถูกส่งต่อผ่านประสบการณ์ของผู้ที่เคยไปแล้ว ซึ่งทำให้เกิดการติดต่อทางสังคมในระดับชุมชนที่ช่วยสนับสนุนการตัดสินใจและกระบวนการดำเนินการต่างๆ

กรณีศึกษา: อาพิ (สัมภาษณ์ 10 เมษายน 2565) และพี่สาวในเกาหลี

อาพิ (22 ปี) หนุ่มสาวอาฮาจบการศึกษาระดับ ปวส. เลือกเดินทางไปเกาหลีใต้เพื่อทำงานในโรงงานผ่านระบบ EPS โดยใช้เวลาประมาณ 1 ปี 2 เดือน และมีค่าใช้จ่ายรวมประมาณ 50,000-70,000 บาท เช่น ค่าเรียนภาษาเกาหลี, ค่าตั๋วเครื่องบิน, และค่าตรวจสุขภาพ การเลือกประเทศเกาหลีเป็นเพราะเขาต้องการทำงานในโรงงานที่มีที่พักให้ และยังต้องการทำงานในรูปแบบที่ถูกกฎหมายเพื่อให้ครอบครัวสบายใจ แม้จะมีพี่สาวที่เป็น “ผีน้อย” อยู่ที่นี่ ซึ่งช่วยเป็นจุดยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

อาพิเล่าว่า ขั้นตอนการสมัครผ่าน EPS ต้องเรียนภาษาเกาหลี, รอกการเปิดรับสมัคร, และสอบแข่งขันกับผู้สมัครจำนวนมาก ถึงแม้จะสอบผ่าน แต่โอกาสที่นายจ้างจะเลือกก็ไม่แน่นอน จึงทำให้บางคนเลือกที่จะไปแบบผิดกฎหมายแทน

พี่สาวอาพิ: “ผีน้อย” ในเกาหลี

พี่สาวของอาพิเลือกไปเกาหลีใต้ด้วยวีซ่านักท่องเที่ยว เนื่องจากไม่สามารถผ่านการตรวจสุขภาพได้ แต่หลังจากเรียนภาษาเกาหลีแล้ว และมีเพื่อนที่ทำงานอยู่ที่เกาหลี สามารถแนะนำให้ไปทำงานได้ จึงตัดสินใจเดินทางไปในรูปแบบผิดกฎหมาย (“ผีน้อย”)

และทำงานในเกาหลีมาแล้ว 5 ปี จนสามารถส่งเงินกลับมาสร้างบ้าน และซื้อรถให้ครอบครัว

อาเคอ: ทางเลือกของคนหนีวีซ่า

อาเคอ (23 ปี) เลือกเดินทางไปเกาหลีใต้ด้วยการไปแบบ ผิดกฎหมายโดยมีเพื่อนๆ แนะนำการติดต่อกับบริษัททัวร์ ที่ดำเนินการในลักษณะดังกล่าว เขาเลือกทำงานในเกษตรกรรม แทนที่จะทำงานในอุตสาหกรรม เนื่องจากเกรงว่าข้อมูลของเขาจะถูกบันทึกในระบบ ทำให้การทำงานในโรงงานเป็นไปได้ยากขึ้น การไปแบบผิดกฎหมายทำให้เขาต้องมีความกังวลตลอดเวลา เกี่ยวกับการถูกตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่

ประเทศญี่ปุ่นเป็นอีกหนึ่งจุดหมายที่ได้รับความนิยมจาก แรงงานข้ามชาติในชุมชนอาข่า โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ ที่มีระบบการทำงานที่ย่างยากมากขึ้น เช่น ในกรณีของ หมี่กุ สาวอาข่าวัย 25 ปี ที่ตัดสินใจเดินทางไปทำงานที่ญี่ปุ่นผ่านบริษัท จัดหางานเอกชน โดยขั้นตอนแรกหมี่กุได้ติดต่อกับบริษัทจัดหางาน เพื่อขอคำแนะนำเกี่ยวกับงานที่มีให้เลือก จากนั้นเธอได้รับการ สัมภาษณ์งานจากนายจ้างในญี่ปุ่น ซึ่งในระหว่างสัมภาษณ์นั้น เธอยังไม่สามารถพูดภาษาญี่ปุ่นได้ติดปาก จึงต้องมีล่ามมาช่วยแปล แต่เธอก็ได้รับการคัดเลือกให้ไปทำงานในประเทศญี่ปุ่น

การเดินทางไปญี่ปุ่นของหมี่กุมีขั้นตอนที่ซับซ้อนและ ใช้เวลานาน รวมถึงค่าใช้จ่ายที่สูง เช่น ค่าตรวจสุขภาพ ค่าวีซ่า และ ค่าเรียนภาษาญี่ปุ่น ซึ่งต้องใช้เวลาทั้งหมดประมาณ 4-5 เดือน ก่อนที่จะสามารถเดินทางไปทำงานในประเทศญี่ปุ่นในรูปแบบของ ผู้ฝึกงานด้านเทคนิค

ประเทศไต้หวันเป็นจุดหมายปลายทางที่ได้รับความนิยม ต่ำที่สุดในกลุ่มแรงงานชาวอาข่า เนื่องจากลักษณะงานที่มัก เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมหนัก เช่น โรงงานผลิตเหล็ก ซึ่งต้องใช้ แรงงานอย่างเข้มข้น ประกอบกับค่าตอบแทนที่ต่ำกว่าประเทศ ปลายทางอื่น ในกรณีของ อาโหล่ หนุ่มชาวอาข่าวัย 27 ปี ที่ตัดสินใจไปทำงานที่ไต้หวันหลังจากได้รับคำแนะนำจากเพื่อนที่ โบสถ์จีนในชุมชน เขาเลือกไปทำงานในโรงงานเหล็กซึ่งมีบริษัท จัดหางานช่วยดำเนินการตั้งแต่การสมัครงานและการจัดการเอกสาร ต่าง ๆ

2.3 การสร้างตัวตนใหม่ข้ามพรมแดน

การข้ามพรมแดนและการไหลเวียนของทุนเป็น องค์ประกอบสำคัญในการสร้างตัวตนใหม่ของแรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะในกรณีของ “เสาหลัก” “ลูกที่ดี” และ “คนที่ใช้การได้”

ในชุมชนอาข่าในอำเภอโละ เด็กสาวชื่อ “อาหลู” เล่าว่าในวัย เด็กเธอไม่ได้รู้สึกแตกต่างจากเพื่อน ๆ มากนัก เพราะส่วนใหญ่ ก็พูดภาษากลางและใช้ภาษาของชุมชนคือภาษาอาข่า เมื่อเธอไป เรียนที่โรงเรียนมัธยมของอำเภอที่มีเด็กจากหลากหลายชาติพันธุ์เข้า มาเรียน เช่น ชาวเมือง อาข่า ม้ง และกระเหรี่ยง เธอก็ได้เห็นถึง ความแตกต่างในด้านภาษา ภูมิหลังทางชาติพันธุ์ และฐานะ เศรษฐกิจของครอบครัวเพื่อน ๆ ของเธอ

อาหลูเล่าว่าในช่วงที่เรียนในโรงเรียนมัธยม เธอถูกล้อเลียน ในเรื่องการพูดภาษาไทยไม่ชัด เพราะภาษาอาข่าเป็นภาษาหลัก ในครอบครัวและในชุมชนของเธอ อีกทั้งนามสกุลของเธอยังถูกมอง ว่าแตกต่างจากคนไทยทั่วไป โดยเฉพาะจากการออกเสียงที่ไม่ เหมือนคนไทยทั่วไป เช่น “แจ้บะ” หรือ “มาเยอะ” ซึ่งสะท้อนถึง ระบบกลุ่มเครือญาติในชาติพันธุ์อาข่า แต่กลับถูกมองจากคน ภายนอกว่าแปลกและตลก

อาหลูมองว่าความยากจนในครอบครัวทำให้เธอต้อง ยอมรับการส่งต่อของเครื่องใช้ และสิ่งของที่ใช้เรียนจากญาติพี่น้อง ในครอบครัว เมื่อเธอเริ่มทำงานในต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่นและส่ง เงินกลับบ้าน เธอก็สามารถช่วยเหลือครอบครัวทั้งในการใช้หนี้ และ สร้างบ้านให้ครอบครัว

การข้ามพรมแดนและการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคม ของอาหลู เธอตัดสินใจไปทำงานที่ญี่ปุ่นหลังจากจบการศึกษาระดับ ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) เพื่อช่วยเหลือครอบครัว และ ในญี่ปุ่นเธอได้ทำงานในภาคอุตสาหกรรมและส่งเงินกลับบ้าน เป็นประจำ เธอสามารถส่งเงินกลับบ้านช่วยพ่อแม่ ปลูกหนี้ และยัง ตั้งใจจะซื้อรถยนต์ให้ครอบครัวใช้ ในชุมชนและในครอบครัว อาหลู ได้รับการมองว่าเป็น “ลูกสาวที่ดี” ที่ไม่เกรเหมือนพี่สาว และเธอยัง ได้ส่งเงินให้กับคริสตจักรในชุมชนเพื่อสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเผยแพร่ศาสนาและกิจกรรมวันคริสต์มาส

อาหลู เป็นชายหนุ่มชาวอาข่าที่ตัดสินใจไปทำงานที่ ประเทศออสเตรเลีย โดยเขาเชื่อว่าการทำงานที่ออสเตรเลียจะทำให้

เขามีโอกาสสร้างฐานะและช่วยครอบครัวได้มากกว่าอยู่ที่ประเทศไทย เขาทำงานในร้านอาหารและเรียนภาษาอังกฤษในเวลาเดียวกัน

อาหยังได้รับการมองว่าเป็น “เสาหลัก” ของครอบครัว เพราะเขาส่งเงินกลับบ้านให้ครอบครัวใช้จ่าย ซึ่งในมุมมองของเขา การเดินทางข้ามแดนเพื่อทำงานเป็นการลงทุนที่คุ้มค่ากว่าอยู่ในประเทศไทย เพราะไม่เพียงแต่สามารถส่งเงินกลับบ้านได้ แต่ยังสามารถสร้างประสบการณ์ชีวิตใหม่ ๆ ให้ตัวเอง

การสร้างตัวตนใหม่ผ่านการข้ามพรมแดนในกรณีของอาหยังและอาหยังสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของตัวตนและจิตสำนึกของแรงงานข้ามชาติหนุ่มสาวอาฮา การข้ามแดนทำให้เกิดการสร้างตัวตนใหม่ในฐานะ “เสาหลัก” และ “คนที่ใช้การได้” และยังทำให้สถานะทางสังคมของพวกเขาได้รับการยกระดับ จากการที่เคยถูกมองว่าเป็นชนกลุ่มน้อยที่ล้าหลัง กลายเป็นคนที่สามารถหารายได้และสนับสนุนครอบครัวได้

การส่งเงินกลับบ้านไม่เพียงแต่ช่วยเหลือครอบครัวในการดำเนินชีวิต แต่ยังเป็นการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับตัวเองในสังคมการข้ามชาติ การข้ามพรมแดนจึงไม่เพียงแต่การเคลื่อนย้ายทางเศรษฐกิจ แต่ยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในมิติของจิตสำนึกและการรับรู้ตัวตนของแรงงานข้ามชาติชาวอาฮา

ความซับซ้อนและการเลื่อนไหลของตัวตนของคนถิ่น ตัวตนของแรงงานชาวอาฮาวิยรู้นจากหมู่บ้านอาโละมีลักษณะซับซ้อนและเลื่อนไหลอย่างชัดเจน เมื่อพวกเขาจบจากการทำงานต่างประเทศ หลายคนพบว่า การทำงานในประเทศกลับไม่สามารถหารายได้ที่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพเหมือนที่เคยได้จากการทำงานในต่างประเทศ การเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนจึงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในตัวตนที่มีทั้งด้านบวกและลบ ผู้คนที่เคยได้รับรายได้สูงจากการทำงานต่างแดน จึงกลับมาพบว่า ในการทำงานในพื้นที่ท้องถิ่น รายได้ที่ได้รับไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ ทำให้เกิดความรู้สึกท้อแท้และต้องการกลับไปทำงานในต่างประเทศอีกครั้ง เช่นเดียวกับอาเคอ² ที่กล่าวว่า “ผมกลับมาขับแกรปได้ประมาณเดือนละ 9,000-12,000 บาท เลยอยากกลับไปทำงานที่เกาหลีอีก”

อาเจอ (สัมภาษณ์ 8 มิถุนายน 2565) : การกลับคืนถิ่นและความหวังในเกาหลีหรืออิสราเอล

อาเจอ อายุ 33 ปี ซึ่งเคยทำงานในไต้หวันและกลับมายังประเทศไทยหลังจากทำงานหลายปี เขามองว่าการทำงานในต่างประเทศยังคงเป็นหนทางที่ดีที่สุดสำหรับการสร้างอนาคต เนื่องจากรายได้ที่รับจากการทำงานในประเทศไทยไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงดูครอบครัว อาเจอตั้งใจจะเดินทางไปเกาหลีหรืออิสราเอลเพื่อหาประสบการณ์และสร้างฐานะให้กับครอบครัว

อาเกต (สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2565): แรงงานฝึกหัดที่กำลังจะกลับคืนถิ่น

อาเกตเป็นแรงงานฝึกหัดที่ไปทำงานในญี่ปุ่น โดยมีสัญญาจ้างระยะเวลา 3 ปี ซึ่งจะหมดลงในปลายปี 2565 หลังจากนั้น เธอวางแผนที่จะไปทำงานที่ประเทศออสเตรเลีย แต่เมื่อพบว่าโอกาสในการได้วีซ่าต่ำเกินไป เธอจึงตัดสินใจเปลี่ยนแผนไปที่ประเทศไอร์แลนด์ เพื่อเป็นหนึ่งในแรงงานข้ามชาติรุ่นแรก ๆ ที่ไปทำงานที่นั่น

3. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมจากการเคลื่อนย้ายแรงงานชาติพันธุ์ต่อประเทศไทย ชุมชน และครอบครัว

จากผลการศึกษาพบว่า การเคลื่อนย้ายแรงงานชาติพันธุ์จากชุมชนอาฮาที่ไปทำงานต่างประเทศได้ส่งผลกระทบทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง การย้ายถิ่นฐานของแรงงานเหล่านี้ไม่เพียงแต่มีผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับครอบครัวและชุมชน แต่ยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในระยะยาว

ในด้านเศรษฐกิจ การส่งเงินกลับบ้าน (Remittance) เป็นแหล่งรายได้สำคัญที่มีบทบาทในการกระตุ้นเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนในประเทศต้นทาง การส่งเงินเหล่านี้มักจะถูกใช้ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของครอบครัว เช่น การปลดหนี้, การสร้างบ้าน, และการซื้อสิ่งของจำเป็น รวมถึงการลงทุนในธุรกิจขนาดเล็กหรือการศึกษาให้กับสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะในกรณีของชุมชนอาฮาที่การศึกษาระดับสูงไม่ถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับ

การสร้างรายได้ในชีวิตประจำวัน การส่งเงินกลับบ้านจึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจของครอบครัวในชุมชน ทั้งนี้ การเคลื่อนย้ายแรงงานยังช่วยเสริมสร้างทุนในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนทรัพยากร ซึ่งไม่จำกัดเพียงแค่การเงิน แต่ยังรวมถึงการถ่ายทอดความรู้และทักษะจากต่างประเทศกลับสู่ชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจในท้องถิ่น

ในด้านสังคม การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดในด้านสังคมคือการเปลี่ยนแปลงในบทบาททางสังคมของบุคคลในชุมชนอาซา การไปทำงานต่างประเทศไม่เพียงแต่ทำให้หนุ่มสาวเหล่านั้นสามารถพิสูจน์ตัวเองในฐานะ "ผู้ดูแลครอบครัว" หรือ "เสาหลักของบ้าน" แต่ยังทำให้พวกเขากลายเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับในระดับสูงจากชุมชน การสร้างตัวตนใหม่ในต่างแดนผ่านการทำงานและการส่งเงินกลับบ้านได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จในทางสังคม

การเดินทางไปต่างประเทศทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างครอบครัว โดยที่หนุ่มสาวที่ไปทำงานกลายเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ส่งเงินกลับบ้านเพื่อดูแลพ่อแม่และญาติ การส่งเงินกลับบ้านจึงไม่ใช่แค่การช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของความรับผิดชอบในเชิงสังคมอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การกลับมาจากต่างประเทศอาจทำให้แรงงานข้ามชาติรู้สึกเครียดกังวลเมื่อพบว่าไม่มีงานที่สามารถหารายได้เทียบเท่ากับต่างประเทศ การกลับไปเป็นแรงงานข้ามชาติอีกครั้งสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงบทบาทในสังคม

ในด้านวัฒนธรรม การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติในกลุ่มวัยรุ่นหนุ่มสาวชาติพันธุ์อาซาได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในชุมชน โดยเฉพาะในด้านการศึกษาต่อและการเลือกเส้นทางชีวิต หลังจากการเดินทางไปทำงานในต่างประเทศได้กลายเป็นทางเลือกหลักสำหรับวัยรุ่นในชุมชน การทำงานต่างประเทศไม่เพียงแต่เป็นทางออกทางเศรษฐกิจสำหรับครอบครัวเท่านั้น แต่ยังได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมที่สร้างความนิยมในหมู่วัยรุ่น ปัจจุบันค่านิยมนี้เริ่มเปลี่ยนไป โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นที่มองว่า การไปทำงานต่างประเทศหลังจากจบการศึกษาระดับ

มัธยมศึกษา (ม.3 หรือ ม.6) เป็นทางเลือกที่สามารถสร้างรายได้และยกระดับสถานะทางสังคมได้อย่างรวดเร็ว

ค่านิยมดังกล่าวสะท้อนถึงการปรับเปลี่ยนมุมมองในการพัฒนาอาชีพ โดยที่ "การไปทำงานต่างประเทศ" กลายเป็นเทรนด์หรือรูปแบบชีวิตที่ได้รับความนิยมในกลุ่มวัยรุ่นรุ่นใหม่ ซึ่งไม่ได้จำกัดแค่การมองหาความมั่นคงทางการเงินเท่านั้น แต่ยังมีการสร้างตัวตนใหม่ที่เชื่อมโยงกับการเป็น "แรงงานข้ามชาติ" ที่สามารถสร้างฐานะได้โดยไม่ต้องพึ่งพาการศึกษาในระดับสูงเหมือนในอดีต

การมองว่า "เขาไปเราไป" (อาหย่อ, 2565) เป็นการสะท้อนถึงค่านิยมร่วมในหมู่วัยรุ่นที่มองว่าการเดินทางไปทำงานในต่างประเทศเป็นแนวทางที่ทั้งรุ่นพี่และรุ่นน้องในชุมชนต่างเลือกทำตามๆ กัน การเคลื่อนไหวนี้ไม่เพียงแต่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ แต่ยังสะท้อนถึงการสร้างรูปแบบชีวิตใหม่ที่เกิดจากการเรียนรู้และการทำตามเทรนด์ที่ได้รับความนิยมในกลุ่มวัยรุ่น

ด้วยเหตุนี้ การไปทำงานต่างประเทศจึงไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้สำหรับครอบครัว แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของการประสบความสำเร็จในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนในระดับกว้าง

อย่างไรก็ตาม การสร้างตัวตนใหม่ในต่างประเทศและการกลับมาในฐานะแรงงานคืนถิ่นยังเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนเนื่องจากแรงงานที่กลับมามักพบว่าตัวตนที่สร้างขึ้นในต่างประเทศไม่สามารถนำไปใช้ในสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะเฉพาะในชุมชนบ้านเกิดได้ การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอาจทำให้เกิดความสับสนในตัวตนและความรู้สึกไม่แน่นอนในระยะยาว

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

ผู้วิจัยสามารถสรุปและอภิปรายผลการศึกษา ได้ดังนี้

1. ทิศทางการเคลื่อนย้ายแรงงานในชุมชน ระหว่างปี 2563-2565 ไปยัง 4 ประเทศหลัก ได้แก่ ออสเตรเลีย, เกาหลี, ญี่ปุ่น และไต้หวัน ซึ่งการตัดสินใจในการเลือกประเทศนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการและเครือข่ายที่มีอยู่ โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยรุ่นอายุ 20-35 ปี ซึ่งสะท้อนถึงการปรับตัวของแรงงานต่อโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมในต่างประเทศ

2. กระบวนการกลายเป็นแรงงานข้ามชาตินั้นได้รับอิทธิพลจากทั้งเครือข่ายทางการและไม่เป็นทางการ โดยเครือข่ายทางการ เช่น บริษัทจัดหาแรงงานและโรงเรียนที่ท้าวี่ซ่า เป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินการจัดหาแรงงานและขอวีซ่า ส่วนเครือข่ายไม่เป็นทางการ เช่น เพื่อนและพี่น้อง มีบทบาทสำคัญในการให้ข้อมูลและสนับสนุนการตัดสินใจ ซึ่งเครือข่ายเหล่านี้ได้พัฒนาและปรับตัวไปตามลักษณะของแต่ละประเทศ ทำให้เกิดกระบวนการสร้างตัวตนข้ามพรมแดนมีลักษณะซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์

3. แรงงานข้ามชาติดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อประเทศไทย อาทิ การส่งเงินกลับบ้านมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับครอบครัวและชุมชน โดยเงินที่ส่งกลับมามักถูกใช้ในการปลูกหน้, สร้างบ้าน, ซื้อรถ และลงทุนในกิจการในท้องถิ่น ซึ่งทำให้การทำงานต่างประเทศกลายเป็นหน้าที่ที่สำคัญในสังคม และสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมในหมู่คนรุ่นใหม่ ที่มองว่าการไปทำงานต่างประเทศเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจส่วนบุคคลและชุมชน รวมทั้งเป็นแผนปฏิบัติที่ได้รับความนิยมในกลุ่มคนรุ่นใหม่

การกลายเป็นแรงงานข้ามชาติของหนุ่มสาวชาติพันธุ์อาข่านั้นสามารถทำความเข้าใจผ่านกรอบคิด คนชายขอบและกระบวนการกลายเป็นชายขอบ ร่วมกับแนวคิดการเคลื่อนย้ายศึกษา การย้ายถิ่นซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ โดยสามารถอภิปรายผล ได้ดังต่อไปนี้ Lee (1966) อธิบายว่าการเคลื่อนย้ายแรงงานเกิดจากปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูด โดยปัจจัยผลักดันคือปัญหาในท้องถิ่นเดิมที่กระตุ้นการย้ายถิ่น ส่วนปัจจัยดึงดูดคือสิ่งที่ดึงดูดให้ย้ายไปยังภูมิภาคใหม่ จากผลการศึกษาพบว่า ชุมชนอาข่าในอาโล๊ะมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่ไม่มั่นคง ประสบปัญหาความยากจนและหนี้สินครัวเรือน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการอพยพไปทำงานในต่างประเทศ

ปัจจัยทางสังคมที่เป็นแรงดึงดูดให้วัยรุ่นหนุ่มสาวกลายเป็นแรงงานข้ามชาติ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของเทรนด์และค่านิยมในชุมชน วัยรุ่นมองการทำงานต่างประเทศเป็นทางเลือกที่ดีและได้กลายเป็นแนวทางที่คนรุ่นใหม่เลียนแบบกัน โดยเฉพาะการเห็นว่าเป็นช่องทางที่ดีกว่าการทำงานในประเทศ นอกจากนี้ งานวิจัยของทัศนีย์ จิตทองกุล และคณะ (2555) พบว่าแรงงานไทยที่ไปทำงานในไต้หวันส่วนใหญ่แรงงานไทยส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุประมาณ

31- 35 ปี ซึ่งคล้ายกับผลการศึกษาของสุพจน์ ทาวงศ์ (สุพจน์ ทาวงศ์, 2560) ที่พบว่าแรงงานอาข่าที่ไปไต้หวันมีอายุประมาณ 27-31 ปี และมีครอบครัวแล้ว แต่ในงานวิจัยนี้พบว่าแรงงานข้ามชาติในชุมชนอาข่าเริ่มมีอายุน้อยลง โดยเริ่มตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป เนื่องจากการเดินทางสะดวกขึ้นและการศึกษาภาษาและสุขภาพที่ดีขึ้น ส่งผลให้วัยรุ่นเหล่านี้ถูกมองว่าเป็น “เสาหลักของครอบครัว” ในเชิงเศรษฐกิจ.

ปัจจัยทางวัฒนธรรมในการกลายเป็นแรงงานข้ามชาติสามารถอธิบายได้ผ่านมโนทัศน์ของ "คนชายขอบ" (Marginal People) ซึ่งหมายถึงผู้ที่ถูกกีดกันจากการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสในสังคม โดยถูกสร้างและตีความจากกลุ่มที่มีอำนาจให้เป็น "ชายขอบ" (Von Braun, 2009; ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546) การศึกษาความเป็นชายขอบของหนุ่มสาวชาวอาข่าแสดงให้เห็นว่าพวกเขามักประสบกับการล้อเลียนและการถูกตีตราจากสังคมในแง่ของชื่อ, สำเนียง, หรือสถานะทางเศรษฐกิจที่ด้อยกว่า ทำให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกจากสังคมหลัก ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ผลักดันให้พวกเขามองการทำงานต่างประเทศเป็นทางเลือกในการหลีกเลี่ยงจากการถูกกดขี่และสร้างตัวตนใหม่

ผลการศึกษาสอดคล้องกับข้อสังเกตของประเสริฐ แรงกล้า (ประเสริฐ แรงกล้า, 2561) ที่เห็นว่าการเคลื่อนย้าย (แรงงาน) เป็น “เครื่องมือ” โดยหนุ่มสาวอาข่าผันตัวมาเป็นแรงงานข้ามชาติแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าในด้านเศรษฐกิจ การเคลื่อนย้ายข้ามพื้นที่ (Spatial Mobility) สะท้อนถึงพลวัตของชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมที่แตกต่างกัน ซึ่งตรงกับข้อสังเกตของสร้อยมาส รุ่งมณี (2561) ที่กล่าวว่า "การเคลื่อนย้ายมีลักษณะที่เป็นพลวัต ไม่ได้มีเพียงลักษณะเดียวเพียงแต่ขึ้นหรือลง หรือพุ่งไปทางทิศใดทิศหนึ่ง..." และต้องพิจารณาบริบทอื่น ๆ อย่างรอบคอบ ผลการศึกษาพบว่า การเดินทางข้ามแดนทำให้สถานะและตัวตนของแรงงานหนุ่มสาว อาข่ามีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเลื่อนชั้นทางสังคมที่สูงขึ้น แต่หากมีการย้ายถิ่นกลับ (Return Migration) สถานะอาจลดลงได้ ดังนั้นสถานะของแรงงานข้ามชาติเป็นปรากฏการณ์ที่มีพลวัตและไม่หยุดนิ่ง

ผลการศึกษาพบว่าชีวิตแรงงานอาข่ามีความสอดคล้องกับงานศึกษาเรื่องการเคลื่อนย้ายข้ามชาติร่วมสมัยของกลุ่มแรงงาน

ข้ามชาติกลุ่มอื่น ๆ ทั้งงานของ เดโซ แซหน้าแก้ว และคณะ (2562) ในด้านการสร้างคุณค่าบนประสบการณ์ปลายทางของแรงงานข้ามชาติ ซึ่งแรงงานข้ามชาติสามารถสร้างคุณค่าบนพื้นที่ส่วนตัว และพื้นที่ส่วนรวมไม่ว่าจะเป็นในสถานที่ทำงาน และสังคมในท้องถิ่นท่ามกลางพหุวัฒนธรรม นอกจากนั้นแล้วการเคลื่อนย้ายของแรงงานหนุ่มสาวในชุมชนอาโละสะท้อนถึงการดิ้นรนภายใต้ระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน ซึ่งมีกฎจำกัดด้วยภูมิหลังทางชาติพันธุ์ และการเข้าถึงทรัพยากร เมื่อพวกเขาเลือกเป็นแรงงานข้ามชาติเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว การตัดสินใจนี้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและรูปแบบการทำงานในหมู่วัยรุ่น เช่นเดียวกับทิวสันต์ ปัญญาแก้ว (วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2553) ซึ่งเป็นการข้ามแดนจึงเปรียบเสมือนพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน และการเคลื่อนย้ายแรงงานเป็นการตอบโต้การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอำนาจที่นำไปสู่การสร้างระบอบเศรษฐกิจใหม่

ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้เสนอว่า การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามแดนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ตัวตนและสถานะของแรงงานข้ามชาติ โดยปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถนำไปสู่การเลื่อนชั้นทางสังคมทั้งในทิศทางที่สูงขึ้นหรือลดลง และบางครั้งสถานะทางสังคมอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้นอยู่กับบริบทของการย้ายถิ่นและการกลับถิ่น (Return Migration) ดังนั้น การเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติไม่เพียงสะท้อนการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล แต่ยังสะท้อนถึงการปรับเปลี่ยนในชุมชนในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม การที่หนุ่มสาวชาติพันธุ์อาโละเลือกที่จะกลายเป็นแรงงานข้ามชาติจึงเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการต่อรองกับความไม่เท่าเทียมทางสังคมและเป็นการสร้างโอกาสให้ตนเองหลุดพ้นจากสถานะชายขอบที่เคยได้รับในสังคมเดิม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังกล่าวจะเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดการและส่งเสริมแรงงานข้ามชาติของรัฐบาลไทยได้ และภาครัฐสามารถนำข้อมูลที่ได้การพัฒนานโยบายด้านการจัดการแรงงานข้ามชาติ

2.2 การนำไปใช้ในเชิงสังคม ชุมชนสามารถใช้เป็นข้อมูลในการส่งเสริมและพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในด้านการสนับสนุนแรงงานข้ามชาติให้สามารถเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมได้ดียิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับเกี่ยวกับการลดแรงจูงใจในการทำงานแบบผิดกฎหมาย อีกทั้งศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายหน้าในกรณีต่าง ๆ ทั้งด้านสวัสดิการ ภาระงาน และอื่น ๆ

2.2 ศึกษาเพิ่มเติมในเชิงลึกเกี่ยวกับแรงงานคืนถิ่น เพื่อเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของแรงงานที่กลับมาจากต่างประเทศในการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนต้นทางได้ดีขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากทุนนักวิจัยรุ่นใหม่ ประจำปีงบประมาณงานวิจัยของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 ซึ่งสามารถดำเนินการสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลเป็นอย่างดีจากชาวบ้านในชุมชน อาโละ จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม. (2544). *สภาวะความเป็นอยู่ของแรงงานไทยก่อนและหลังการไปทำงานต่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: กองวิชาการและแผนง.
- กัญญารัตน์ ทุสาธุ. (2562). *คุณภาพชีวิตแรงงานข้ามชาติ กรณีศึกษาแรงงานสัญชาติพม่า เขตตำบลมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต)*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เดโซ แซหน้าแก้ว และคณะ. (2562). แรงงานข้ามชาติ: คุณภาพชีวิตและการสร้างคุณค่าบนประสบการณ์ ณ ถิ่นปลายทาง กรณีศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 6(1), 305-325.

- ทัศนีย์ จิตทองกุล และคณะ. (2555). สาเหตุและปัญหาแรงงานไทยในการทำงานต่างประเทศ: ศึกษากรณีแรงงานไทยที่เดินทางไปทำงานได้หวัน. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย*, 2(1), 65-76.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2546). *อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความ เป็นชายขอบ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ปิยะธิดา นาคเกษียร และฤดี ปุ่บงกะดี. (2556). การศึกษาวิถีชีวิต ปัญหา และความต้องการด้านสุขภาพของแรงงานข้ามชาติ กลุ่มชาติพันธุ์มอญภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร. *วารสารพยาบาลทหารบก*, 14(3), 105-115.
- ประเสริฐ แรงกล้า. (2561). *ชีวิตทางสังคมในการเคลื่อนย้าย (Social Life on the Move)*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2553). *ลื้อข้ามแดน: การเดินทาง/เคลื่อนที่ของ ชาวลื้อ เมืองยอง รัฐฉาน ประเทศพม่ายุคหลังสังคมนิยม*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สร้อยมาส รุ่งมณี. (2561). การเคลื่อนย้ายเชิงพื้นที่ทางสังคมของคนไทยในออสเตรเลีย. ใน ประเสริฐ แรงกล้า (บ.ก.), *ชีวิตทางสังคมในการเคลื่อนย้าย (Social Life on the Move)* (หน้า 187-217). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- สุพจน์ ทาวงศ์. (2560). ตลาดแรงงานต่างประเทศของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่มีผลต่อโครงสร้างความปลอดภัยทางสังคม. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*, 7(1), 155-169.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2550). *คนชายขอบ: จากความคิดสู่ความจริง* (2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานสมุทรปราการ. (2563). *ส่งแรงงานไทยไปทำงานต่างประเทศ. สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานสมุทรปราการ*. สืบค้นจาก <http://samutprakan.labour.go.th/9-2015-12-03-04-37-46/1940-ส่งแรงงานไทยไปทำงานต่างประเทศ>
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57. <https://doi.org/10.2307/2060063>
- Vertovec, S. (2010). *Transnationalism*. London: Routledge.
- Von Braun, J. (2009). *Marginality: Addressing the nexus of poverty, exclusion, and ecology*. New York: Springer Dordrecht Heidelberg.
- World Economic Forum. (2017). *Migration and its impact on cities*. Geneva: Author.